

Prof. dr MILOŠ RADULOVIC

EKONOMSKA ZASNOVANOST RELATIVNIH CIJENA I PRIVREDNA STABILNOST

Privredna situacija u našoj zemlji s pravom se ocjenjuje kao krajnje nezadovoljavajuća. Ona je takva zbog istovremenog postojanja ozbiljnih problema na planu tekuće proizvodnje, ekonomskih odnosa sa inostranstvom, privrednog rasta, efikasnosti privredivanja, zaposlenosti i kretanja cijena.

Sa stanovišta izgleda za prevazilaženje takvog stanja veoma je značajno što je navedena ocjena opšte prihvaćena i što dominira uvjerenje da bi svako produžavanje trajanja takvog stanja nužno vodilo u još težu situaciju. Ovo je doista od velikog značaja zbog činjenice što sadašnja nepovoljna situacija nije rezultat samo spleta nepovoljnih objektivnih okolnosti, već u velikoj mjeri i višegodišnjeg odlaganja rješavanja određenih problema i pokazivanja društvene neefikasnosti u regulisanju privrednog života.

Iz prethodne konstatacije slijedi da sadašnju situaciju karakteriše prisustvo različitih problema, različitih po prirodi, težini i trajnosti, te da zbog toga ne bi bilo realno očekivati da se ona može prevazići brzo i bez velikih teškoća. No, da bi se postojeća situacija uspješno prevazilazila, nije dovoljno da se konstatuje koji su to problemi i da se deklarirše prednost za njihovo rješavanje. Nešto slično se dešavalo u prošlosti, ali to, kao što je poznato, nije dalo pozitivne rezultate.

Uspješno ozdravljenje sadašnje ekonomske situacije zahtijeva da se uzrocima postojećih problema posveti velika pažnja i da se pravi jasno razgraničenje uzroka i posljedica. Do sada to nije učinjeno u potrebnoj mjeri, a često su brkani uzroci sa posljedicama, što se naravno moralo negativno odražavati i na način rješavanja ispoljenih problema i na ostvarene rezultate. Poznavanje uzroka i načina njihova djelovanja nužan je uslov za pronalaženje efikasnih metoda njihovog otklanjanja, a metod i mjere djelovanja na

uzroke posebno su značajne u našem društveno-ekonomskom sistemu.

Relacija: uzroci — problemi — metodi ima u nas poseban značaj zbog karaktera naše Federacije i zbog policentričnog sistema odlučivanja. Drugi elemenat u pomenutoj relaciji ne predstavlja teškoću kad se radi o definiciji skupa problema koje treba rješavati, što se, međutim, ne bi moglo konstatovati i za rangiranje njihovog značaja i prioriteta rješavanja. No, i pored toga, ovdje su teškoće manje nego kada su u pitanju prvi i treći elemenat pomenute relacije. Prvi elemenat pričinjava značajne teškoće zbog toga što uzroke određenih pojava nije uvijek lako utvrditi do mjere pouzdanosti koja bi bila dovoljna da o tome postoji opšta saglasnost, a takva saglasnost je uslov za traženje najboljih metoda i jedan od uslova za uspješnu primjenu odabranih metoda. Treći elemenat je sam po sebi veoma težak, dijelom zbog mogućnosti postavljanja pitanja podobnosti određenih metoda sa stanovišta osnovnih karakteristika društveno-ekonomskog sistema, a dijelom zbog toga što mjere najčešće moraju da budu pristrasne, a to pogada nečiji interes. Upravo zbog ovoga, i krajnjeg ishoda poduhvata u prevazilaženju postojeće ekonomske situacije, prvi i treći elemenat moraju da budu tretirani sa najvećom pažnjom.

Pored brojnih manifestacija, težine i složenosti stanja u našoj privredi posebno se ističe nestabilnost cijena kao njena opšta karakteristika i svojevrsno izražavanje našeg neuspjeha da obezbjeđujemo potrebne uslove za relativno stabilan razvoj. Uzroka takvom kretanju cijena ima više, a oni su po svom porijeklu, prirodi i vremenskom trajanju različiti. Pouzdano utvrđivanje uzroka, određivanje njihovog relativnog značaja i realna procjena mogućnosti, te potrebnog vremena za njihovo uklanjanje nužan su uslov za koncipiranje realne i efikasne politike suzbijanja inflatornih kretanja i izvođenja privrede na putanju stabilnog razvoja shvaćenog u dinamičkom smislu.

Među uzrocima nestabilnog kretanja cijena nalazi se i neekonomska zasnovanost relativnih cijena, tj. postojanje dispariteta cijena. Postojanje ovih dispariteta uvijek ima određene ekonomske posljedice, a da li i koliko će takvi odnosi cijena djelovati kao jedan od uzroka nestabilnog kretanja cijena zavisi od više faktora. Prvenstveno to zavisi od toga kako se rješavaju problemi proizvodnje i potrošnje, tj. od metoda regulisanja privrednog života. Međutim, sasvim je izvjesno da će dispariteti imati utoliko veće dejstvo ukoliko mogućnosti proizvodnje i potrošnje više zavise od cijena po kojima se realizuju proizvodi i usluge.

Za socijalističke ekonomike karakteristično je postojanje značajnih dispariteta. Ta pojava nije posljedica objektivne nemogućnosti izgradnje ekonomski zasnovanih odnosa cijena i činjenice da su sredstva za proizvodnju u društvenoj svojini. Tvrdnje izrečene prije i nakon početka izgradnje socijalizma da ukidanje privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju povlači za sobom nemogućnost postojanja ekonomski racionalnog sistema cijena nijesu mogle

izdržati naučnu kritiku. Naprotiv, teorija je pokazala da je takav sistem cijena moguće izgraditi i u uslovima društvene svojine i da je on čak neophodan instrument racionalnog privređivanja i razvoja. Ovi teorijski nalazi dugo nijesu imali pozitivnog odjeka na praksu uređivanja cijena u socijalističkim privredama.

Suprotno takvom sistemu cijena, u praksi se koristio sistem disparitetnih cijena. Sa takvim odnosom cijena rješavani su određeni problemi vezani za formiranje akumulacije i stimulanje razvoja, a bilo ih je moguće održavati zbog toga što je sistem totalnog i direktivnog planiranja lišio cijene njihove osnovne funkcije i pretvorio ih u obračunsku kategoriju. Naravno, objašnjenje razloga uspostavljanja i održavanja disparitetnih odnosa ne iscrpljuje se u novim funkcijama cijena i njihovom obračunskom karakteru, već se mora vezivati i za rana shvatanja kriterija pariteta u novim društvenim uslovima.

Socijalistička praksa je pokazala da je održavanje disparitetnih odnosa cijena skopčano sa određenim ekonomskim posljedicama koje se ne bi smjele zanemarivati ni u privrednim sistemima administrativnog karaktera. Posljedice takvog odnosa cijena su, bez sumnje, manje nego u jednom sistemu decentralizovanog donošenja ekonomskih odnosa, ali one su veoma ozbiljne i u takvom sistemu. Činjenica je da u administrativno-planskom sistemu cijene ne opredjeljuju, ili to čine samo u neznatnoj mjeri, mogućnosti razvoja pojedinih djelova privrede i pojedinačnih privrednih subjekata, pa zbog toga razvijanje strukture privrede može biti značajno različito od strukture koja bi bila opredijeljena odnosima cijena i veličinom akumulacije u njihovoj strukturi. Raznim mjerama moguće je podesiti da i struktura potrošnje bude drugačija od one koja bi se formirala pod uticajem relativnih cijena.

Ekonomska zasnovanost relativnih cijena je, međutim, i u ovom slučaju ne samo poželjna nego i neophodna. Bez takvih cijena nije moguće uspješno ostvarivanje bitnih elemenata zakona srazmjerne podjele društvenog rada, a ako to nije moguće, slijedi zaključak da se podržavanjem disparitetnog odnosa cijena podstiče rasipanje društvenog rada, što negativno utiče na afirmaciju socijalizma kao više etape u razvoju ljudskog društva. Do tog rasipanja ne dolazi samo zbog neusklađenosti proizvodnje i potrošnje na ekonomskim kriterijumima, nego i zbog toga što racionalno korišćenje društvenog rada, i uopšte faktora proizvodnje, zahtijeva da se društveno-potrebna proizvodnja pri datom stanju tehnologije ostvaruje ekonomski najpovoljnijim kombinacijama proizvodnih činilaca u svakom proizvodnom procesu. Takvu kombinaciju činilaca nije moguće ostvariti samo na bazi tehničkih kriterija, već su za to potrebne i cijene koje će biti pouzdana informacija o društvenoj važnosti faktora koji se u datom procesu mogu koristiti. Što više, bez takvih cijena postoji realna opasnost da se, zbog tehničkih pogodnosti proizvodnje, vrši ekonomski neopravdana supstitucija faktora, što će neizbježno umanjiti ekonomske efekte upotrijebljenih činilaca proizvodnje.

Mada su cijene u takvom sistemu društvene proizvodnje prvenstveno obračunske kategorije, čiju visinu određuje država, one su i kao takve podložne promjeni. Uopšte uzevši, te promjene su, manje ili više, uslovljene i disparitetima, odnosno njihovim posljedicama u proizvodnji i potrošnji koje vrši pritisak na promjenu nivoa cijena. Svjesno odlaganje potrebnih promjena nivoa cijena ne uklanja posljedice već se one, umjesto preko kretanja cijena, manifestuju na neki drugi način, a kasnije učinjena izmjena mora odražavati efekat docnje u reagovanju na promjene u proizvodnji i potrošnji, zbog kojih čak ni administrativno ukrućene cijene ne mogu da miruju.

Vodjenje politike disparitetnih cijena u dugom nizu godina omogućilo je zemljama sa centralno-planskim sistemom upravljanja da spoznaju dobre i loše strane takve politike i da izgrade realniji odnos prema značaju relativnih cijena zasnovanih na ekonomskim kriterijumima. Praktične posljedice toga na odnose cijena ogledaju se u smanjivanju dispariteta i priznavanju potreba za izgradnjom jednog racionalnijeg sistema cijena. Formiranju novih pogleda na probleme cijena uveliko je doprinijela ekonomska nauka svojim analizama slabih strana politike disparitetnih cijena i predlozima za izgradnju racionalnijeg sistema planiranja cijena.

U prvoj fazi izgradnje socijalizma i naša zemlja je vodila politiku disparitetnih cijena. Razlozi za uvođenje takve politike i njena teorijska osnova bili su uglavnom isti kao u Sovjetskom Savezu, kao jedinoj zemlji sa praktičnim iskustvom u rješavanju ekonomskih problema u uslovima kolektivne svojine nad sredstvima za proizvodnju. Zvanično, ta je politika napuštena već na početku izgradnje samoupravnog socijalizma, ali se njena suština u praksi uporno održavala, tako da i danas, poslije tri decenije od deklarisanja za izgradnju sistema ekonomskih cijena, postoje dispariteti koji su posljedica nedoslednog ponašanja države u ovoj oblasti. Sa razvojem privrednog sistema na osnovama samoupravljanja posljedice održavanja ekonomskih neusklađenih odnosa cijena postajale su ekonomski i politički sve manje podnošljive.

Sa stanovišta stabilnosti privrede, mjerene kretanjem cijena, postojeći dispariteti su, pored posrednog doprinošenja, i direktno podsticali inflatorno kretanje cijena, u vidu borbe suprotnih interesa: s jedne strane da se promjenom odnosa cijena poboljša ekonomska pozicija, a s druge strane da se zadržavanjem postojećih odnosa sačuva stečena ekonomska prednost. U praksi se pokazalo da problem dispariteta nije lako riješiti, ali je takođe jasno da su takvi odnosi cijena u suprotnosti sa osnovnim načelima našeg ekonomskog sistema i da se moraju utoliko brže smanjivati ukoliko su manje mogućnosti da se kompenziraju negativni efekti njihovog postojanja.

Postojanje ekonomskih neusklađenih cijena, kao posljedica određene politike i njenih mjera, u suprotnosti je sa bitnim određenjima društvene svojine i uloge rada u našem društvu. Ovaj tip svojine, bar u načelu, isključuje mogućnost prisvajanja po osnovu

monopola svojine i afirmiše rad i rezultate rada kao jedinu legitimnu osnovu prisvajanja i kao materijalni okvir zadovoljavanja tekućih i razvojnih potreba. Iz kategorije društvene svojine, naravno, ne proizilaze samo određena prava već i određene obaveze onih koji se njome koriste radi zadovoljavanja svojih i društvenih potreba. Sredstva u društvenoj svojini, da bi se potvrđivala kao takva, moraju biti i racionalno korišćena, tj. sa njima treba što uspješnije privređivati. Bez uspješnog privređivanja raspoloživim sredstvima i težnje radnih kolektiva da stalno uvećavaju materijalnu osnovu svoga i društvenog rada, društvena svojina ne može da se afirmiše kao viši tip svojine.

Međutim, i za mjerenje prava prisvajanja po osnovu rada i za mjerenje stepena efikasnosti korišćenja društvenih sredstava moraju biti ispunjeni određeni uslovi. Jedan od tih uslova, i svakako najznačajniji, jeste objektivno društveno vrednovanje proizvoda rada. Budući da se u našem sistemu društvene proizvodnje proizvodi rada pojavljuju kao roba, njihova društvena važnost se izražava pomoću cijena, kao novčanog izraza njihove vrijednosti. Iz toga slijedi da objektivno izražavanje društvenog značaja proizvoda i usluga predpostavlja postojanje sistema objektivno formiranih cijena. Potrebni uslovi za formiranje takvih cijena nigdje nijesu u cjelini zadovoljeni, niti bi se na savremenom nivou razvoja proizvodnih snaga i tržišnih struktura na tome moglo insistirati. Razne forme monopola ograničavaju djelovanje konkurencije kao mehanizma uspostavljanja objektivnog odnosa između cijena, pa stvarne cijene odstupaju od cijena koje bi se formirale u uslovima razvijene konkurencije. To odstupanje će biti utoliko veće ukoliko su elementi monopola više prisutni i ukoliko je društveno ograničavanje korišćenja monopola u ekonomskom ponašanju manje efikasno.

Sa stanovišta uticaja monopolskog ponašanja na odnose cijena u našoj zemlji najsnažniji monopol predstavlja sama država, koja na području cijena igra veću ulogu od one koju dopušta ustavna pozicija organizacija udruženog rada i njihova prava u vezi sa formiranjem cijena. Takva uloga države na ovom području objašnjava se prisustvom nepovoljnih ekonomskih okolnosti za stabilno kretanje cijena, te se administrativno držanje cijena koristi kao značajan elemenat protivteže tim okolnostima. Praksa, međutim, pokazuje da je administrativno kočenje rasta cijena neefikasno, čak i na kratki rok, i da uspješne stabilizacije cijena ne može biti bez efikasnog djelovanja na uzroke koji izazivaju njihovo inflatorno kretanje.

Gledano dugoročno, administrativno kočenje rasta cijena na širokom planu još manje može predstavljati uspješan metod stabilizovanja cijena. Pored ostalog, ovaj metod stabilizacije, i kad mu to nije cilj, ograničava mogućnosti promjena u odnosima cijena, a time i u odnosima materijalne proizvodnje i potrošnje. Ukoliko postojeći odnosi cijena nijesu bar približno adekvatni, onda će njihovo prinudno održavanje biti skopčano sa raznim vrstama pritisaka

koji će morati da se odraze na kretanje cijena. Prvo, sasvim je logično da će proizvođači čije su cijene depresirane nastojati da se izbore za promjene u politici cijena i da im se obezbijede približno jednaki uslovi vrednovanja njihovih proizvoda. Jer, u uslovima kada mogućnosti radnog kolektiva za zadovoljenje tekućih i razvojnih potreba ne zavise samo od obima proizvodnje i interne ekonomije, nego i od toga kako se njihova proizvodnja društveno vrednuje, za radne kolektive ne može biti prihvatljivo društveno podcjenjivanje rezultata njihovog rada.

Nije suvišno naglasiti da je taj momenat veoma važan u jednom društveno-ekonomskom sistemu kakav je naš, a koji se zalaže za ekonomsku i političku ravnopravnost društveno-političkih zajednica, te naroda i narodnosti koji žive u njima. U takvom sistemu posljedice neadekvatnog vrednovanja proizvoda i usluga ne trpi samo konkretni radni kolektiv, nego i područje na kojem on živi i radi, a posljedice će biti utoliko veće ukoliko se struktura proizvodnje manje podudara sa strukturom potrošnje dotičnog područja. Prodavati relativno jeftino, a kupovati relativno skupo nije prihvatljivo ni za jedan segment privrede, a pošto administrativno uređivanje odnosa cijena i cijena uopšte naglašava političke aspekte cijene kao ekonomske kategorije, djelovaće politički pritisci i u pravcu promjene odnosa i u pravcu zadržavanja postojećih odnosa. Ovi pritisci se obično razrješavaju povremeno i djelimično na višem nivou cijena, tako da dispariteti trajno i neposredno ugrožavaju stabilnost cijena.

Neposredno ugrožavanje stabilnosti cijena ne ostvaruje se samo preko pritiska da se obezbijedi ravnopravan tretman u procesu vrednovanja rezultata rada, s jedne, i nastojanja da se sačuvaju povoljnosti u tom procesu, s druge strane. Naime, promjenom cijena može se veoma brzo i u značajnoj mjeri poboljšati ekonomsko stanje robnog proizvođača, pa se u za to pogodnim uslovima izgrađuje jedna filozofija ekonomskog ponašanja u kojoj cijena igra mnogo veću ulogu nego što je slučaj u jednoj stabilnoj privredi. U toj filozofiji cijeni se smanjuje uloga parametra kojem se privredni subjekti prilagođavaju, a povećava uloga varijable koju subjekti koriste za ostvarivanje svojih ciljeva. Povećanje dohotka putem povećanja cijena je svakako i lakše i brže nego ako se to čini povećanjem proizvodnje i smanjenjem troškova, pa cijena, odnosno njeno povećanje, postaje jedna od osnovnih preokupacija privrednih subjekata, nezavisno od toga kako su tretirani u procesu društvenog vrednovanja rezultata rada. Kad takvo ponašanje postane masovna pojava, a ono će poprimiti takav karakter ako nestabilnost traje duže, stabilizovanje cijena postaje veoma složen zadatak, koji se ne može uspješno rješavati samo ekonomskim instrumentima.

Gornja razmatranja pokazuju da odnosi cijena koji odstupaju od ekonomskih zasnovanih relativnih cijena direktno ugrožavaju privrednu stabilnost. Naravno, ugrožavanje stabilnosti po tom osnovu ostvaruje se kroz međuzavisnost cijena i troškova, pa će

snaga i brzina djelovanja tog faktora zavisiti od realnih mogućnosti djelova privrede sa povoljnijim relativnim cijenama da apsorbuju efekte korekcije odnosa cijena, a kada se to čini administrativnim putem, i od političke spremnosti da se namjeravane korekcije prihvate i u praksi podrže. No, ovo je naravno samo jedan od načina na koji ekonomski neusklađeni odnosi cijena dovode do njihovog nestabilnog kretanja. Dejstvo dispariteta u tom pravcu ostvaruje se i na druge načine, a posebno preko uticaja na strukturu proizvodnje i potrošnje.

Suvišno je posebno naglašavati da struktura proizvodnje i potrošnje nije određena samo relativnim cijenama i da se ove strukture u jednoj zemlji ne moraju podudarati. Krajnji cilj proizvodnje jeste da se zadovolje potrebe, ali struktura proizvodnje jedne zemlje ne zavisi samo od strukture njenih potreba. Što je svjetska podjela rada razvijenija i vrednovanje proizvoda rada ekonomski pravednije, tim je manje potrebno da struktura proizvodnje bude determinisana strukturom domaćih potreba. Ali, nezavisno od toga koliko struktura proizvodnje mora odgovarati strukturi domaćih potreba, ona će pri datim prirodnim uslovima i dostupnim tehnologijama ponajviše zavisiti od relativnih cijena, kad god cijena, odnosno akumulacija sadržana u njoj, opredjeljuje mogućnost razvoja određene vrste proizvodnje.

U našem privrednom sistemu cijene značajno opredjeljuju ekonomski položaj proizvođača, privrednih grana i djelatnosti. Budući da dohodak umnogome zavisi od visine cijena, da radni kolektivi slobodno raspoložu dijelom dohotka koji služi za ličnu potrošnju radnika i proširenje materijalne osnove rada, ekonomski je logično što radni kolektivi nastoje da svoje proizvode realizuju po što višim cijenama i što teže da svoju akumulaciju upotrijebe za proizvodnju onih proizvoda čije su cijene relativno povoljnije. Međutim, mogućnost korišćenja prednosti koje pružaju relativno povoljnije cijene dosta je ograničena zbog slabe mobilnosti opredmećene akumulacije koja u određenoj mjeri nužno smanjuje i mobilnost novčane akumulacije. Kao posljedica toga odvijaju se dva procesa koji vode ka strukturi privrede koja nije usklađena sa potrebama i koju karakteriše nizak stepen efikasnosti rada i sredstava.

Grane sa depresiranim cijenama nemaju mogućnosti da se razvijaju u skladu sa rastućim potrebama, a grane sa povoljnijim tretmanom u politici cijena razvijaju kapacitete koji su u nesrazmjeri sa ostalim kapacitetima i društvenim potrebama za odnosnim proizvodima. Težnja područja na kojima su locirane grane sa depresiranim cijenama da, u granicama mobilnosti akumulacije sa kojom raspoložu, upotpune svoju privrednu strukturu razvojem proizvodnji koje se društveno bolje vrednuju, predstavlja u određenoj mjeri svojevršno reagovanje na neobjektivno vrednovanje rezultata rada ostvarenih na njihovom području i pokušaj da drugačijom strukturom svoje proizvodnje obezbijede bolju poziciju u raspodjeli društvenog proizvoda. Ovim se privredna struktura dalje pogoršava, izostaje racionalna podjela rada, umnožavaju se uska grla.

smanjuje se mobilnost roba i sredstava, te nužno umanjuje efikasnost ukupne društvene privrede.

Postojanje strukturnih disproporcija u našoj privredi i posljedice koje zbog toga nastaju praktično znači da nijesmo pronašli dobar metod za rješavanje problema proširene reprodukcije u svim njenim bitnim aspektima. Gledano sa stanovišta rasta kapaciteta uopšte, postignuti su veliki rezultati, ali gledano sa stanovišta strukture, stanje ne zadovoljava. Ovo nepovoljno obilježje naše proširene reprodukcije vezano je i za relativne cijene, odnosno neadekvatne relativne cijene su doprinijele formiranju nepovoljne privredne strukture. Naime, formiranje povoljnije strukture privrede zahtijevalo je postojanje mehanizama koji će obezbijediti daleko veću mobilnost akumulacije od one koja je ostvarena i njeno kretanje ka granama i oblastima čiji je razvoj u zaostajanju. Planovi razvoja, i uopšte ocjene društva o prioritetima u razvoju, ukazivali su na pravce u kojima akumulacija treba da se kreće, ali nijesu postojali mehanizmi koji bi obezbijedili njeno kretanje u naznačenim pravcima.

Osnovni mehanizmi pomoću kojih se kreće akumulacija jesu kreditni sistem i udruživanje rada i sredstava. Kreditni sistem igra dominantnu ulogu, mada se zvanično negativno ocjenjuje i insistira na njegovoj supstituciji sistemom udruživanja rada i sredstava kao jedino primjermom ustavnom položaju osnovnih organizacija udruženog rada i samoupravnim proizvodnim odnosima. Iz više razloga ni jedan od ovih sistema nije djelovao u pravcu poboljšavanja privredne strukture, a u određenoj mjeri i zbog toga što relativne cijene nijesu pogodovala kretanju akumulacije, bilo u vidu kredita, bilo u vidu udruženih sredstava, ka granama i oblastima koje zaostaju u razvoju. Relativno niže cijene pružaju manju mogućnost oplodnje uložених sredstava, pa nikakvi politički apeli ne mogu nadvladati ekonomsku logiku da se ulaže tamo gdje se mogu ostvariti veći ekonomski efekti.

Održavanje dispariteta cijena, kao praktičan izraz politike depresiranja cijena proizvoda i usluga značajnih za troškove proizvodnje i životni standard, vršilo je negativan uticaj i na razvoj strukture potrošnje. Držanje cijena određenih proizvoda i usluga na nivou koji nije odgovarao stvarnim uslovima proizvodnje omogućavalo je njihovu potrošnju, i neekonomsko ponašanje potrošnje, preko realnih mogućnosti proizvodnje uz postojeće cijene. S druge strane, relativno niske cijene proizvoda i usluga značajnih za životni standard oslobađale su određena sredstva porodičnih budžeta za kupovinu određenih proizvoda i uživanje određenih usluga višeg standarda života, koji ide sa višim stepenom razvijenosti privrede od onog koji smo već dostigli. To je podržavano i politikom raspodjele dohotka, pa su se struktura potrošnje i životni standard uopšte kretali ispred realnih mogućnosti naše privrede. U stvari, opšti rast standarda išao je na račun smanjivanja akumulativnosti privrede, a zaštita standarda na račun proizvođača proizvoda i usluga značajnih za životni standard. Oba ova fenomena su posljedica neeko-

nomske zasnovanosti relativnih cijena u širem smislu, koje su ostvarivane putem administrativnog regulisanja cijena i putem raspodjele dohotka na lične dohotke i akumulaciju.

Prethodno izlaganje je pokazalo da je održavanje ekonomski neusklađenih cijena skopčano s brojnim negativnim posljedicama koje se nužno odražavaju na stabilnost privrede. Zbog toga svaka ekonomska politika koja ima za cilj da obezbjeđuje dinamičan razvoj u relativno stabilnim uslovima mora da se opredijeli za politiku objektivnog vrednovanja, ne samo proizvoda i usluga nego i faktora proizvodnje uopšte. Drugim riječima, izgradnja jednog racionalnog, ekonomski fundiranog, sistema cijena zahtijeva da se koriste najefikasniji mehanizmi formiranja cijena i da se obezbijedi objektivno utvrđivanje doprinosa osnovnih faktora proizvodnje u stvaranju društvenog proizvoda. Pri tome, vrlo je značajno da se poštuje međuzavisnost sistema cijena proizvoda i usluga i sistema vrednovanja doprinosa faktora proizvodnje, jer u suštini i ovaj drugi sistem pada i sistem cijena u širem smislu. Ekonomski dobrog rješenja, posebno sa stanovišta stabilizacije, ne može biti ako se oni u praksi tretiraju kao da su međusobno nezavisni.

Obezbijediti objektivno društveno vrednovanje proizvoda i doprinosa proizvodnih faktora u stvaranju društvenog proizvoda predstavlja veoma složen posao, koji se nikada ne može riješiti sa preciznošću koju traži jedan matematički zadatak. Traženja takvog rješenja bilo bi besmisleno, ali je neophodno koristiti sredstva koja su za obavljanje tog posla najefikasnija. U tipično tržišnim privredama, u kojima je robni karakter privređivanja razvijen toliko da obuhvata i robe i faktore proizvodnje, tržišni mehanizam se koristi kao osnovni i dominantni metod rješavanja odnosnih problema. No, s obzirom da ni u takvim privredama nijesu ispunjeni uslovi koji su potrebni da se tržište predstavi kao neograničeno objektivno, a time i nepristrasan mehanizam vrednovanja, koriste se i dopunski mehanizmi.

Mogućnosti korišćenja tržišnog mehanizma u našoj zemlji su značajne, ali daleko manje nego u zemljama sa tipično tržišnim načinom privređivanja. Zato i rješavanje problema vrednovanja, a time i relativnih cijena, mora da se obavlja korišćenjem i tržišta i drugih društvenih mehanizama. Tamo gdje tržište može dovoljno dobro da funkcioniše, vrednovanje treba prepustiti njemu. S obzirom na naše dosadašnje ponašanje, potrebno je istaći da je mogućnost korišćenja tržišta u našoj zemlji mnogo veća nego što je ono korišćeno u dosadašnjoj praksi. Naime, često se ističe da ne postoje potrebni uslovi da se vrednovanje, odnosno formiranje cijena prepusti tržištu. Kratkoročno gledano, takve tvrdnje su dobrim dijelom tačne, ali ako se problem želi rješavati u smislu iznalaženja trajnog rješenja, onda se mora smjelije ići u susret većem korišćenju tržišta u svim oblastima u kojima može relativno dobro da funkcioniše. Tamo gdje ono ne može da funkcioniše na zadovoljavajući način zbog prisustva monopola, ili uopšte ne može da služi kao mehanizam vrednovanja zbog ograničenosti robnog karaktera

privređivanja, moraju se koristiti i, ili, drugi mehanizmi, koji takođe moraju polaziti od činjenice da je privređivanje jedan društveno-ekonomski proces čije uspješno odvijanje zahtijeva što realnije vrednovanje društvene važnosti svih elemenata u tom procesu.

Prof. Dr. Miloš RADULOVIĆ.

ECONOMIC FOUNDATIONS OF RELATIVE PRICES AND ECONOMIC STABILITY

Summary

One of the main features of present economic situation in Yugoslavia is a very high rate of inflation. This phenomenon is a consequence of several unresolved problems in its economy. The author points out that the price distortions are one of them and argue the need of having economic founded relative prices.

Like the other socialist countries, Yugoslavia started its socialist development by implementing the system of total economic planning. The prices were fixed administratively and very large distortions were created. Such relative prices produced some negative economic effects, but they were rather small in comparison with the possible negative effects of distorted prices in a planned market economy.

The firms in the Yugoslave economic system are commodity producers and are free to make all economic decisions regarding production and distribution of income they earn in the market. Their economic behaviour should be rational from both, their own and the social, point of view. But, such a behaviour is not possible without having objectively determined prices.

Yugoslavia has not yet developed a consistent system of economic founded relative prices, though the price distortions are significantly smaller than in the past. This failure of economic system has contributed to the structural unbalances in production and consumption and stimulated producers to think more of how to rise their prices than of how to improve productivity of labor and the use of the socially own resources.

At the end of the article the author stresses the link between prices and income distribution. To his opinion, an economic consistent system of relative prices in a selfmanaged socialist economy cant be bilt without economic evaluation of the impact of the socially owned capital and naturale resources on the amount of income the producers earn in the market.